

Nespôsobilé osoby a informovaný súhlas

Mgr. Dominika Chovanová, JUDr. Vladimír Volčko

h&h PARTNERS, advokátska kancelária s. r. o., Košice, Slovensko

V článku rozoberáme základné východiská inštitútu informovaného súhlasu u osôb, ktoré nemajú plnú spôsobilosť na právne úkony v podmienkach Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: informovaný súhlas, maloletý, pozbavenie spôsobilosti na právne úkony.

Non legal capacity person and informed consent

Our aim was to discuss legislation in the Slovak Republic of informed consent for persons who do not have full legal capacity.

Key words: informed consent, minor, deprivation of legal capacity.

Onkológia (Bratisl.), 2015; roč. 10(3): 196–197

Úvod

Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (*ďalej len „zákon č. 576/2004 Z. z.“*) upravuje inštitút informovaného súhlasu, ktorý definuje ako „preukázateľný súhlas s poskytnutím zdravotnej starostlivosti, ktorému predchádzalo poučenie“ (1). Už len zo samotnej definície, ktorá hovorí, že ide o súhlas, ktorému predchádzalo poučenie, vyplýva, že so samotným informovaným súhlasom veľmi úzko súvisí poučenie pacienta ošetrojúcim zdravotníckym pracovníkom (najmä o účele, povahe, následkoch a rizikách poskytnutia zdravotnej starostlivosti) (2).

Podľa nášho názoru poskytnutie poučenia a udelenie súhlasu nevyvoláva polemiky pri plne spôsobilých pacientoch. Čo však nemôžeme povedať u pacientov, ktorí nemajú plnú spôsobilosť na právne úkony. V súvislosti s touto osobitnou kategóriou osôb spomínaný zákon č. 576/2004 Z. z. používa termín osoby nespôsobilé dať informovaný súhlas a zaraďuje sem tri kategórie osôb. Okrem maloletého dieťa, osobu pozbavenú spôsobilosti na právne úkony a osobu, ktorá má obmedzenú spôsobilosť na právne úkony. Následne si nižšie rozoberieme tieto tri spomenuté kategórie podrobnejšie.

Maloleté dieťa

Vo všeobecnosti pod pojmom maloleté dieťa rozumieme osobu, ktorá nedovršila vekovú hranicu 18 rokov, čiže plnoletosť (3).

Ak ide o formu informovaného súhlasu (a to, či sa vyžaduje písomná alebo ústna forma), aj u maloletých osôb či u plne spôsobilých osôb môžeme konštatovať, že v zásade sa ani tu nevyžaduje písomná forma. Keďže každé pravidlo má svoje výnimky, obdobne to platí aj v tomto prípade. Písomná forma informo-

vaného súhlasu je nevyhnutná pri zákonom stanovených výnimkách, a to invazívnych zákrokov, ktoré sa vykonávajú v celkovej alebo lokálnej anestézii, pri zmene diagnostického či liečebného postupu, ktorý nebol súčasťou predchádzajúceho súhlasu, v prípade vykonávania zákrokov ako interrupcie, sterilizácie, transplantácie a pri biomedicínskom výskume (zahrnujúcom aj klinické skúšanie liekov). Avšak prax ukázala, že s ústnou formou súhlasu sú spojené viaceré riziká, a preto z dôvodu preukázania, či došlo k poskytnutiu poučenia a udeleniu informovaného súhlasu, je písomná forma stále najvhodnejšia.

Podľa nášho názoru je dôležité, aby aj zdravotnícki pracovníci poznali ustanovenie § 9 OZ, ktoré stanovuje (cit.) „Maloletí majú spôsobilosť len na také právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku“. V tejto súvislosti je dôležité si zodpovedať otázku, kto dáva informovaný súhlas za maloletého pacienta? Podľa ustanovenie § 31 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine (*ďalej len „zákon o rodine“*) rodičia zastupujú dieťa pri právnych úkonoch, na ktoré nie je spôsobilé (4). Keďže ide o vágnu právnu definíciu, domnievame sa, že je v praxi a najmä pre neprávnikov v určitých prípadoch zložité posúdiť, či v danom prípade konkrétny maloletý má alebo nemá spôsobilosť určitý úkon vykonať.

V zásade podľa zákona 576/2004 Z. z. platí, že pri všetkých maloletých osobách dáva informovaný súhlas zákonný zástupca. Kto je zákonným zástupcom, zákon č. 576/2004 Z. z. podrobne stanovuje, a to:

- zákonný zástupca (ako sme už uviedli, podľa zákona o rodine sú to rodičia),
- opatrovník, poručník (zákon o rodine v § 56 a nasl. ustanovuje, v ktorom prípade bude dieťaťu ustanovený poručník a kedy opatrovník),

- osoba, ktorá má dieťa v náhradnej osobnej starostlivosti, v pestúnskej starostlivosti (aj osoba, ktorá má záujem stať sa pestúnom a má dieťa dočasne zverené do starostlivosti),
- budúci osvojiteľ,
- iné osoby, ktoré uvádza § 6 ods. 1 písm. b) zákona č. 576/2004 Z. z.

Myslíme si, že podľa súčasnej právnej úpravy ošetrojúci zdravotnícky pracovník by si mal overiť aj totožnosť osoby (napríklad verejnou listinou), s ktorou prišlo dieťa na ošetrovanie. A to najmä z dôvodu, či ide o jednu z kategórie osôb, ktorú zákon ustanovuje ako osobu oprávnenú na prijatie poučenia a na poskytnutie informovaného súhlasu.

Dôležité je nezabudnúť, že podľa zákonnej právnej úpravy maloletý nie je úplne vylúčený z tohto rozhodovania a zákon aj maloletému pacientovi umožňuje určité práva, a to (cit.): „takáto osoba sa podieľa na rozhodovaní v najväčšej miere, ktorú dovoľujú jej schopnosti“ (5). V prípade, že príde rodič s dieťaťom k lekárovi, lekár by mal brať do úvahy aj názor dieťaťa, samozrejme, do akej miery to závisí od veku a konkrétneho prípadu.

Taktiež každá osoba, ktorej zákon umožňuje udeliť informovaný súhlas, má právo ho aj kedykoľvek slobodne odvolať. Zároveň aj tu ako pri samotnom súhlase odporúčame, aby odvolanie súhlasu bolo urobené písomne. V prípade, ak medzi udelením súhlasu a vykonaním úkonu je dlhší časový odstup, je vhodné, aby si lekár overil, či platí udelený súhlas, respektíve aby bol udelený nový písomný súhlas.

Osoba pozbavená spôsobilosti na právne úkony a osoba s obmedzenou spôsobilosťou

V oboch prípadoch, čiže aj pri pozbavení spôsobilosti na právne úkony a aj pri jej obmedzení ide o veľmi závažný zásah do práv osoby. A o tomto zásahu môže rozhodnúť len súd.

Ak ide o pozbavenie spôsobilosti na právne úkony, jeho právna úprava sa nachádza v ustanovení § 10 OZ. Osobu je možné pozbaviť spôsobilosti len za podmienky, že trpí duševnou poruchou, ktorá nie je len prechodná a osoba nie je vôbec schopná robiť právne úkony.

Na rozdiel od toho súd obmedzí osobu spôsobilosť na právne úkony len v prípade, že trpí duševnou poruchou, ktorá nie je len prechodná alebo nadmerne požíva alkoholické nápoje, omamné látky, jedy a na základe týchto skutočností je schopná robiť len niektoré právne úkony. Pri obmedzení súd stanoví v rozhodnutí rozsah obmedzenia, zjednodušene môžeme povedať, že uvedie, ktoré právne úkony osoba nie je schopná vykonávať.

V rozhodnutí o pozbavení/obmedzení súd ustanoví osobe opatrovníka a zároveň aj zabezpečí, aby bolo rozhodnutie uložené v Notárskom centrálnom registri listín. Táto skutočnosť sa uvedie aj v občianskom preukaze v časti osobitné záznamy (podľa zákona č. 224/2006 Z. z. o občianskych preukazoch) (6). Opatrovníkom by mal byť v prvom rade príbuzný tejto osoby alebo iná **vhodná** fyzická osoba, ktorá bude ustanovená súdom. Nie je možné niekoho ustanoviť za opatrovníka bez jeho súhlasu.

Domnievame sa, že v zmysle príslušnej právnej úpravy by si mal ošetrojúci zdravotnícky pracovník pred vyžiadanim súhlasu a poučením pacienta, v zmysle príslušnej právnej úpravy, vyžiadať od pacienta občiansky preukaz a overiť, či osoba je spôsobilá na udelenie súhlasu.

Učebnicový príklad je, ak by samotný nespôsobilý pacient navštívil lekára spolu s opatrovníkom, ktorý by mu oznámil túto skutočnosť.

Obdobne ako u maloletých pacientov aj u týchto dvoch kategórií osôb poskytuje informovaný súhlas zákonný zástupca. A zároveň aj osoba nespôsobilá dať súhlas má rovnaké právo ako maloletí pacienti, a to podieľať sa na rozhodovaní v čo najväčšej miere, ktorú dovoľujú jej schopnosti (7).

Je mimoriadne dôležité, aby zákonný zástupca úzko spolupracoval s nespôsobilou osobou a nielen bral na vedomie, ale aj vzal do úvahy aj jej predstavy. A následne, aby uvedené vyvážil s tým, čo je preň najvhodnejšie. Ako uvádza Humeník (cit.): „Samotný vzťah medzi lekárom a pacientom – proces poučenia, získania súhlasu je problematický. Každý totiž môže mať o potrebe a dôvodnosti zdravotnej starostlivosti vlastný názor. Situácia sa o to viac komplikuje, keď sa schéma dvoch subjektov rozširuje o subjekt tretí. To je práve prípad rozhodovania o prijatí zdravotnej starostlivosti u nespôsobilých pacientov“ (8).

Zákonodarca pamätal aj na prípad, ak by zákonný zástupca odmietol poskytnúť súhlas. V tomto prípade poskytovateľ zdravotnej starostlivosti, ak sa domnieva, že je to v záujme samotného nespôsobilého pacienta, môže sa obrátiť na súd. Avšak je veľmi dôležité pamätať na to, aby súd rozhodoval v takom časovom horizonte, keď je ešte daný výkon pre pacienta potrebný.

Záver

Domnievame sa, že pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti nespôsobilému pacientovi je okrem dodržiavania právnej úpravy nevyhnutné prihliadať aj na samotné predstavy a prania nespôsobilej osoby. Okrem iného aj z toho dôvodu, že pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti dochádza k veľkým zásahom do integrity a práv samotného pacienta.

Literatúra

1. § 6 ods. 4 zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
2. § 6 ods. 1 zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov
3. § 8 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník, § 11 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine, § 194 zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok.
4. Fekete I. Občiansky zákonník 1. Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2011. str. 85.
5. § 6 ods. 6 písm. b) zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
6. § 3 ods. 2 zákona č. 224/2006 Z. z. o občianskych preukazoch.
7. § 6 písm. b) zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
8. Humeník I. Praktické otázky týkajúce sa informovaného súhlasu nespôsobilých pacientov. In Informovaný súhlas a inštitút predchádzajúceho prania. Bratislava: Eurokódex, 201. str. 17.

Mgr. Dominika Chovanová

*h&h PARTNERS, advokátska kancelária
s. r. o., Košice, Slovensko*
